

HELEN CLARK and BJÖRN AMBROSIANI: *Towns in the Viking Age*. Leicester, Leicester University Press, 1991. XXII + 207 sider. 95 illustrationer og kort. 39,50 £.

Hensigten med fremstillingen er at give et generelt overblik over byernes opståen og udvikling i de områder, som blev berørt af skandinavisk indflydelse i vikingetiden. Fremstillingen begrænser sig derfor ikke til »vikingerne« i snæver forstand – hverken tidsmæssigt eller geografisk. Tidsmæssigt medtages perioden fra Romerrigetets sammenbrud i Vesteuropa til ca. år 1000, mens de geografiske områder strækker sig fra NV-Frankrig, England, Irland, og Nordtyskland over Skandinavien til det slaviske område og Baltikum.

I den første del trækkes den vesteuropæiske baggrund for vikingetidens byer op. I store dele af de tidligere romerske provinser brød det urbane mønster sammen med det vestromerske riges opløsning. I England synes bykulturen i det store hele at forsvinde, mens den i det senere Frankerrige overlevede i ændret form: de tidligere urbane centre blev centre for kongelig og kirkelig magtudøvelse. Nye udgravninger i Tours og Geneve bekræfter dette billede. I Huy (Belgien) peger udgravninger dog på fortsat aktivitet i to håndværkerkvarterer, som går tilbage til romersk tid.

I det 7. årh. synes der at ske et nyt opsving i bykulturen: specialiserede centre med handel og håndværk opstod på kontinentet og i England som følge af den styrkede kongelige og kirkelige magt. I England udviklede gamle romerske lokaliteter som Canterbury, York, London og Winchester sig til administrative centre, mens de egentlige handels- og håndværksfunktioner foregik på wic-pladser uden romerske forgængere, selv om suffixet »wic« ikke nødvendigvis betegner en handels- og håndværksplads. Arkæologisk undersøgte eksempler på wic-pladser er Ipswich og Hamwic (Southampton) i England samt Dorestad i det nuværende Holland og Quentovic (som kendes fra flere skriftlige kilder, og som nu menes lokaliseret ved floden Canche ved Kanalkysten).

I det 8. og 9. årh. foregik der en yderligere ekspansion af de urbane kulturer på kontinentet og i England – en udvikling, som også tiltrak sig vikingernes opmærksomhed. De urbane centre blev målet for mange vikingetogter. Således synes ophøret af bebyggelse i Dorestad omkring 850-875 at kunne sættes i sammenhæng med adskillige vikingeoverfald.

I bogens andet del, som dækker perioden ca. 800-1000, gennemgås udvalgte lokaliteter fra en række geografiske hovedområder. Afsnittet indledes med en gennemgang af de urbane centre i Danmark/Skåne. Gennemgangen af det arkæologiske og skriftlige kildemateriale er pga. fremstillingens karakter meget summarisk. Fremstillingen må derfor for en række lokaliteters vedkommende suppleres med aktuel litteratur. Det gælder ikke mindst for Ribes vedkommende, hvor der de seneste år nord for Ribe Å er gjort omfattende og sensationelle fund fra vikingetiden.

Sverige dækkes på linje med Danmark, dvs. med en orientering om den nuværende arkæologiske og historiske forskningssituation for en række vigtige lokaliteter. Det er som i tilfældet Ribe nødvendigt at supplere oplysningerne om Sigtuna, hvor en række vigtige fund fra de seneste år netop er blevet publiceret. Situationen illustrerer hvor hurtigt der indenfor byforskningen indhøstes nye resultater – knapt er tryksværten til en fremstilling, som forfatterne har bestræbt

sig på at gøre så aktuel som muligt, blevet tør, før det er nødvendigt at supplere med yderligere materiale.

Norge og Finland berøres pga. fundenes sparsomme karakter kun kort. Finland har hidtil været opfattet som værende uden permanente urbane bebyggelser i vikingetiden, men forfatterne kan oplyse, at der i de seneste år i Tavastehus ved søen Vanajavesi er gjort fund, som må tolkes som det første egentlige urbane center fra vikingetiden i det nuværende Finland.

Sammenfattende synes de urbane centre i Skandinavien at udvikle sig fra mere eller mindre permanente handelspladser, som i kraft af en lokal kongelig beskyttelse udviklede sig til egentlige permanente urbane bebyggelser. Det er dog langt fra alle handelspladser, der gennemløb en sådan udvikling, ligesom også andre faktorer end kongemagten, f.eks. kirken, kan have spillet en vigtig rolle i etableringen af permanente urbane bebyggelser.

I England var vikingernes indvirkning på byernes udvikling tosidet. Vikingeinvasionen i det 9. årh. og oprettelsen af Danelaw-området førte til oprettelsen af en række befæstede engelske byer (såkaldte »burhs«), som ikke kun blev strategiske militære befæstninger, men tillige markedspladser og kirkelige centralsteder med en fastboende befolkning. Den såkaldte Burghal Hidage-liste nævner 30 sådanne lokaliteter i Wessex (sandsynligvis fra ca. 880).

I Danelaw-området var vikingernes indflydelse mere direkte, og på en række lokaliteter (markant i York) spores vikingernes tilstedeværelse i byernes topografi, byggeteknik og håndværk samt i de økonomiske og kulturelle kontakter. Vikingerne synes således ikke at have været ødelæggende for den begyndende bykultur i England – tværtimod synes bykulturen i såvel Danelaw-området som i det øvrige England at blomstre i perioden fra det 9. til det 11. årh.

For Irlands vedkommende synes byerne at være kommet med vikingerne. Lokaliteter som Dublin, Waterford, Wexford og Limerick er ifølge traditionen grundlagt af vikingerne – noget, som de seneste års arkæologiske udgravninger synes at bekræfte.

Endelig behandler bogens anden del det meget spændende slaviske og baltiske område. Ikke mindst i det vestslaviske område langs Østersøens sydbred synes den urbane udvikling at følge samme linjer som i Sydsandinavien fra det 9.-11. årh. Wolin, det sagnomspundne Jomsborg, har været genstand for omfattende polske arkæologiske undersøgelser, og fremstår nu som en af Østersøområdets vigtigste byer i perioden. Endvidere præsenteres læseren for et indblik i det russiske materiale (hvoraf hovedparten er upubliceret eller kun publiceret på russisk), som bekræfter kontinuerlige kontakter til Byzans via de russiske floder. De russiske byer udviklede sig på deres eget grundlag, omend der i perioder var tætte kontakter til det skandinaviske område.

Efter en gennemgang af træk af byernes topografi, byggeteknik, håndværk og handel fremhæves en række aktuelle spørgsmål i bogens afsluttende kapitel. Nøglespørgsmålet er fortsat hvorfor og hvordan byerne udviklede sig i den ikke-romerske del af Europa. Forfatterne opridses nogle områder, hvorom forskningen må koncentreres, såfremt man skal komme løsningen af dette spørgsmål nærmere. Det drejer sig f.eks. om forholdet mellem by og opland, kongemagtens og kirkens stilling i vikingetidens byer, plads- og funktionskontinuitet, kommunikations- og handelsruter samt udviklingsforløbet fra åbne handelspladser til befæstede byer. Med disse spørgsmål sætter forfatterne også deres egen fremstilling i relief.

Med fremstillingen har forfatterne samlet en stor materialemængde og har formået at fremlægge den på en overskuelig og forståelig måde. Samtidig kendetegnes fremstillingen af begrænsningen kunst. Det betyder dog også, at en lang række lokaliteter og detaljer har måttet forbigåes. Disse kan imidlertid efterforskes ved at benytte bogens glimrende litteraturliste. Bogen er et »must« for ikke blot byhistorikere, men for alle med interesse for periodens historie og arkæologi.

Poul-Erik Bjørn Nielsen

Lexikon des Mittelalters IV: Erzkanzler bis Hiddensee. München & Zürich: Artemis-Verlag, 1989. 2220 spalter. Ca. 275 kr. pr. hefte.

Foreliggende bind fører udgivelsen et langt stykke frem i alfabetet. Blandt de virkelig store opslagsord finder man geografiske størrelser: Flanderen, Franken (38 spalter), Frankrig (50 spalter!). Lande som Finland (J. Vahtola) og Esten/Estland (H. von zu Mühlen) har desværre fået væsentlig mindre plads, lidt bedre er nogle bidrag under Friesisch. Skandinaviendækning i regionalt disponerede sagsartikler var at vente: Familie og Frau (Birgit Sawyer), Franziskaner (Jørgen Nybo Rasmussen), Fürstenspiegel (Sverre Bagge), Grundherrschaft (Erik Ulsig), mere overraskende Gesandte og Hafen: høj- og senmiddelalder (Thomas Riis). Den faste medarbejder for norrøn kultur, Harald Ehrhardt, har udover mange egne temaer behandlet det skandinaviske aspekt af f.eks. Florisdichtung, Geistliche Dichtung, Hagiographie (der er intet om Sverige!) og Haus, og han er eneforfatter til f.eks. Folkunger (hvor dog et væsentligt aspekt mangler, da forf. ikke præsenterer Erik Lönnroth, De äkta folkungarnas program 1944), Fylke, Gorm den gamle, »Heerweg« (=hærvejen). Skuffende er nogle geografisk disponerede sagsartikler, hvor Skandinavien ikke er kommet med: Finanzwesen, Heer-Heerwesen, hver på 20 spalter; Flotte (16 spalter), der geografisk kun strækker sig til »Nordeuropa«, Gesetzgebung, der ikke går nord for Tyskland, og Folkland, der kun drejer sig om England, medens Upplands tre folkland ikke er kommet ind i søgelyset. I flere gode artikler fra handel og økonomi har man renonceret på regional inddeling, f.eks. Fähre, Fernhandel, Fischfang, Frondienste, Fuhrwesen, Fürkauf, Gast, Handel, Hanse (jfr. dog Gotlandfahrer). Spredningen blandt deltagende skandinaviske forskere er glædeligt stigende: medens Bengt R. Jonsson skriver om Folkevise, Else Roesdahl om Fyrkat, Peter Korsgaard om Færøerne, Jon V. Sigurdsson om Gode, Niels Lund om Grønland og Agneta Lundström om Helgö, for kun at nævne nogle, er dog f.eks. Gotland, Gokstadskibet, Grágás, Gutalagen, Gutasagan og Hávamál gået til tyske medarbejdere. Grevens Fejde (Grafenfehde) og Skt. Henrik af Finland er slet ikke kommet med, derimod er en række kongebiografier (Hákon, Hans, Harald, Hardeknud) forfattet af nordiske forskere. Blandt bindets værdifulde bidrag kan udover ovenstående nævnes Europäische Expansion, Feudalismus, Form/Materie, Geisteskrankheiten, Geographie, Glossen/Glossare. Men hvem kommer på den gode ide at søge efter opslagsordet »Farbigkeit der Architektur«! Som helhed holder udgivelsen sit høje niveau og forbedres i bredde, og man håber, at bestræbelserne efter at opnå et bredere spektrum af medarbejdere fra andre end det tysksproglige forskermilieu ikke afmattes.

Tore Nyberg